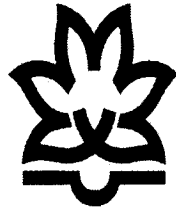

الله اعلم
الله اعلم
الله اعلم

دانشگاه ارومیه

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته

زبان و ادبیات فارسی

عنوان

سیمای زنان در ادبیات داستانی دفاع مقدس

اساتید راهنما

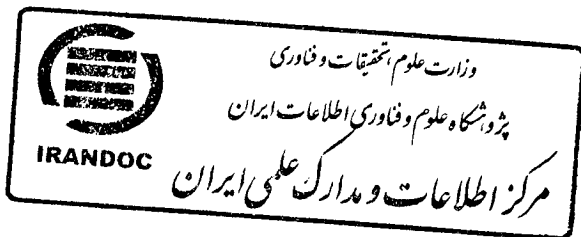
آقای دکتر محبوب طالعی

خانم دکتر فاطمه مدرس

۱۳۸۹/۱۰/۱۱

پژوهشگر

مریم دنیادیده

اسفند ۱۳۸۸

۱۴۸۸۵۳

پایان نامه خانم مریم دنیاریدیه به تاریخ ۸۸، ۱۴، ۱ شماره ۷۷۵۲-۲۴
مورد پذیرش هیات محترم داوران با رتبه بسیار خوب و نمره ۱۷، ۵ (هفده و پنج)
قرار گرفت.

۱- استاد راهنما و رئیس هیات داوران: دکتر مجرب لعلی دکتر ناطق مدرسی

۲- استاد مشاور: —

۳- داور خارجی: دکتر محمد امیر عمیدی نیا

۴- داور داخلی: دکتر رحیم کوشش

۵- نماینده تحصیلات تکمیلی: دکتر بهمن زنگنه

تقدیم به مادرم

که با بودنش ، زندگی را به من آموخت

و با رفتنش تحمل را.

یادش همیشه در وجودم جاری است.

تقدیر و تشکر

در وهله‌ی اول، سپاس بی‌متهایم را تقدیم خدایی می‌کنم که هر چه داشتم و دارم از اوست و من قادر نیستم شکر عطا و داده‌هایش را به جا بیاورم.

حضرت علی (ع) می‌فرمایند: هر کس به من چیزی بیاموزد، مرا بنده خود کرده است. از اساتید راهنمایم جناب آقای دکتر طالعی و خانم دکتر مدرسی که با راهنمایی‌ها و تلاش‌های بی‌دریغ، در تمامی مراحل نگارش، هدایت‌گرم بودند، نهایت سپاسگزاری را می‌نمایم. همچنین از اساتید عالی‌قدم جناب آقای دکتر کوشش و جناب آقای دکتر عبیدی نیا و جناب آقای دکتر نزهت که کار داوری این پایان‌نامه را تقبل نموده‌اند، کمال تشکر و قدردانی را دارم. شاگردی در حضور اساتید بزرگوار رشته زبان و ادبیات فارسی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، در طی سال‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد، افتخاری بزرگ برایم بود. امیدوارم توانسته باشم حق شاگردی را به جا آورم. همچنین از مسئولین محترم کتابخانه‌ی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی به خصوص آقای جوانی، از مسئول محترم کتابخانه‌ی جامع دفاع مقدس، خانم زهرا کرم‌زاده و دوستانم که در طول گردآوری و تنظیم مطالب پایان‌نامه با محبت و زحمات خودشان این جانب را مورد لطف قرار دادند، قدردانی می‌نمایم. در آخر، با نهایت صمیمیت از پدرم، مادرم و برادرهایم که در زمان نیاز همراهم بودند، تشویق کردند و نگذاشتند عرصه بر من تنگ گردد، تشکر می‌کنم.

فهرست مطالب

ج	چکیده.....
ح	تعریف مسئله و بیان فرضیه.....
ح	اهداف تحقیق.....
خ	پیشینه‌ی تحقیق.....
خ	روش کار و تحقیق.....
۱	مقدمه.....

فصل اول

۴	ادبیات.....
۴	ادبیات داستانی.....

فصل دوم

۱۰	عناصر داستان.....
۱۰	طرح.....
۱۰	زاویه دید.....
۱۲	شخصیت.....
۱۴	حادثه.....
۱۴	لحن.....
۱۵	فضا.....
۱۶	صحنه.....
۱۷	سبک.....
۱۷	ادبیات معاصر.....

فصل سوم

۲۲.....	پیشینه‌ی زن
۲۳.....	زن در اروپا
۲۵.....	پیشینه‌ی زن در ایران
۲۶.....	زنان بعد از ورود اسلام به ایران
۲۷.....	زنان در دوره‌ی قاجار
۲۸.....	نمود زنان در ادبیات کهن ایران
۳۰.....	حضور زنان در ادبیات معاصر
۳۵.....	شکستن حریم زنان در داستان
۴۴.....	زنان در انقلاب
۴۷.....	زنان در تاریخ ادبیات داستانی جنگ
۵۶.....	سیمای زنان در قرآن

فصل چهارم

۵۸.....	زنان در ادبیات داستانی جنگ
۵۸.....	ادبیات جنگ
۶۰.....	ادبیات دفاع مقدس
۶۵.....	برداشت اول
۷۶.....	توجه به حضور زنان در دفاع مقدس و نمود آن در ادبیات
۷۶.....	زنان و نویسندگی
۸۲.....	خواهران در جنگ
۸۶.....	اسلام و جنگ
۸۸.....	زنان، جنگ و عوامل روانی
۹۸.....	روایت زنان در ادبیات داستانی دفاع مقدس

فصل پنجم

- ۱۰۰..... حضور زنان در داستان های دفاع مقدس
- ۱۰۱..... زنان رزم آور.....
- ۱۰۴..... مادران.....
- ۱۰۶..... همسران شهدا.....
- ۱۰۷..... دختران رزمندگان.....
- ۱۰۸..... نجات یک زن.....
- ۱۰۹..... زنان و جنگ داخلی.....
- ۱۰۹..... زنان با جلوه منفی.....
- ۱۱۰..... نگاه به شخصیت زنان در داستان نویسندگان منفی نگر به جنگ.....
- ۱۱۳..... زنان، قومیت و ادیان مختلف.....
- ۱۱۳..... زنان و شخصیت پردازی در داستان.....
- ۱۲۱..... زنان و انحراف.....
- ۱۲۲..... زنان، کودکان و نوجوانان.....
- ۱۲۵..... زنان مهاجر.....
- ۱۲۷..... زنان انتظار.....
- ۱۲۸..... زنان شهید.....
- ۱۲۹..... زنان جنگ.....
- ۱۳۳..... زنان و پایان جنگ.....
- ۱۳۵..... زنان در اندیشه قهرمانان مرد داستان های جنگ.....
- ۱۳۶..... زنان و رویش جانبازان.....
- ۱۴۰..... زنان شیمیایی.....
- ۱۴۱..... زنان و اسارت.....
- ۱۴۳..... زنان پرستار.....
- ۱۴۵..... زنان مرزنشین.....
- ۱۴۶..... زنان شهود.....
- ۱۴۹..... زنان و کشمکش.....
- ۱۵۱..... ورود شخصیت زنان به داستان و چگونگی معرفی آنان.....

۱۵۴ زنان و داستان سمبلیک
۱۵۶ زنان و طنز در ادبیات داستانی دفاع مقدس
۱۵۷ زنان آرمانی
۱۵۹ تاثیرگذارترین چهره های زن در ادبیات داستانی دفاع مقدس
۱۶۰ زنان در ادبیات جنگ جهان
۱۶۶ آسیب شناسی زنان در ادبیات داستانی دفاع مقدس
۱۶۸ دا
۱۷۰ جمع بندی
۱۷۳ نتیجه گیری
۱۷۵ پیشنهادها
 پیوست ها
۱۷۶ الف) نویسندگان دفاع مقدس
۱۸۷ ب) داستان های دفاع مقدس که زنان در آن حضور دارند
۲۰۲ منابع
۲۰۹ چکیده انگلیسی

چکیده

زمانی که صدام، طرح تصرف سه روزه ی ایران را عنوان کرد، فرماندهانی که برای این کار، چند ماه فرصت خواستند کنار گذاشته شدند و جنگی آغاز شد که نه سه روز، بلکه هشت سال به طول انجامید. جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، تبدیل به یکی از بزرگترین رویداد های تاریخی کشورمان شد؛ جنگی که همه ی مردم ایران را به نحوی درگیر کرد و تمامی ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و ... کشورمان را تحت تأثیر قرار داد.

یکی از تأثیرات جنگ، بر ادبیات این سرزمین بود که از اولین ساعات و اولین سنگرها آغاز شد و شعر به عنوان مهیج ترین گونه ادبی، جزء اولین آثاری بود که خلق شد. بعد ها، داستان، نمایش نامه، فیلم، خاطره نویسی و ... نیز به آن افزوده شد. آثاری که حجم آن، آن اندازه افزایش یافت که ادبیات جنگ را به خود اختصاص داد. تا گوشه ای از این دفاع را، به تصویر بکشد و در این تصویر سازی، ادبیات داستانی جنگ، نقش خاص خود را ایفا کرد.

در این تحقیق، سعی شده است تا شخصیت های زن ادبیات داستانی جنگ و دفاع مقدس به عنوان نیمی از جمعیت این سرزمین، پشتیبانان سربازان جبهه ها و نقش آنها در ادبیات داستانی و سیمایی که از آنان در داستان ها ارائه شده است. مورد نقد و بررسی قرار گیرد. زنان به عنوان نیمه ی پنهان جنگ، یکی از تأثیر گذار ترین قشر جامعه بودند و هستند، اما به دلایلی حضور آنان در ادبیات کمرنگ بوده است. در این تحقیق سعی شده شخصیت زنان از جنبه های اجتماعی، عاطفی، رزمی و ... نشان داده شود و از طریق این شخصیت های زنان داستانی، بتوان به شناخت کلی از زنان واقعی و بیرونی اجتماع آن زمان، رسید.

زنان در ادبیات جنگ به عنوان مادران، همسران و خواهران شهید، زنان جبهه ها، زنان بیمارستان ها و ... معرفی شده اند که حضور آنان در آثار نویسندگان جنگ، خیلی برتر از نویسندگان ادبیات جنگ دیگر سرزمین ها، مطرح گردیده است. شخصیت های زنی که با رفتارشان، اعمالشان و گاه با قیافه ی ظاهری شان در داستان ها توصیف شدند و در این توصیف چهره واقعی زنان جنگ - که چهره ای زنده، واقعی و ملموس برای مردم این سرزمین هستند و هنوز هم در این کشور نفس می کشند و زندگی می کنند، - بیان گردیده است.

کلید واژگان: ادبیات، دفاع مقدس، زن، داستان

تعریف مسئله و بیان فرضیه

با توجه به اهمیت داستانی جنگ که بعد از جنگ تحمیلی عراق علیه ایران به وجود آمد، لزوم توجه جوانان به این نوع ادبی و همچنین آثار داستانی تأثیرگذار این ادبیات خاص و چهره ای که از زنان در این ادبیات ارائه می شود، تحقیق و پژوهش در این زمینه، از جنبه های مختلف حائز اهمیت می باشد. خاصه ضرورت آگاهی به عوامل پیدایش ادبیات جنگ و ادبیات داستانی دفاع مقدس، چگونگی حضور زنان در این داستانها از زمینه های مهم تحقیق در این زمینه است.

بنابراین، با توجه به مسائل فوق در این پایان نامه سعی شده است به سؤالات زیر پاسخ داده شود.

چه عواملی در شکل گیری ادبیات داستانی جنگ دفاع مقدس، مؤثر بوده است؟

نحوه ی معرفی زنان در ادبیات داستانی جنگ و دفاع چگونه است و هر یک از این آثار چه تشابهات و چه تفاوت هایی با هم دارد؟

در مورد زنان، چه آثار شاخص و مهمی در ادبیات داستانی جنگ و دفاع مقدس به وجود آمده است؟

از جمله فرضیه های مهم می توان به حضور مفید شخصیت زنان در دهه اول بعد از جنگ و پرداخت به مادران و همسران شهدا به عنوان بالاترین بسامد اشاره کرد.

اهداف تحقیق

- ۱- شناخت و تبیین ابعاد زندگی زنانی که در جنگ حضور داشتند و در داستان ها مطرح گردیده اند.
- ۲- شناخت ادبیات دفاع مقدس و فرهنگ آن در زمینه ی تحلیل شخصیت زن در داستان ها.
- ۳- با توجه به محدود بودن متون و پژوهش ها در حیطه ی ادبیات داستانی جنگ، در این رساله سعی شده است پاسخی به یکی از نیاز های ادبیات داستانی دفاع مقدس داده شود و ارزش های مقدس آن چنان که در ادبیات داستانی جلوه گر شده، ارائه گردد.

بیشینه‌ی تحقیق

پیش از این، در زمینه نقد آثار داستانی دفاع مقدس و روان‌شناسی شخصیت‌های آن، کتاب‌ها، مقالات متعدد و مستقلی نوشته شده است که هر کدام به نوبه‌ی خود ارزشمند هستند. اساتیدی همچون محمد رضا سرشار، بلقیس سلیمانی، پرویز شیشه‌گران، محمد حنیف و ... در این باب قلم زده‌اند که در نوع خود بهترین می‌باشند. اما با این حال در زمینه‌ی حضور شخصیت‌زنان در داستان‌ها و سیمایی که از زنان تصویر می‌شود، نقد جامع و کامل انجام نشده و مورد تجزیه و تحلیل لازم قرار نگرفته است. لذا انجام این تحقیق به همین منظور و در همین جهت است تا تحلیلی واقعی و گسترده‌تر از حضور زنان در حوزه‌ی نقد ادبیات داستانی دفاع مقدس ارائه گردد.

روش کار و تحقیق

روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی است که در آن از روش کتابخانه‌ای و فیش برداری استفاده شده است. ابتدا فیش‌های مربوط به کلیات تحقیق - به ویژه شخصیت‌های زن در داستان‌ها و وضعیت آنها در دوران جنگ در داستان‌ها - جمع‌آوری، انتخاب و فیش برداری انجام گرفت و پس از آن مطالب به صورت ذیل تنظیم گردید:

در فصل چهارم که اختصاص کلی به شخصیت‌زنان دارد. از داستان‌هایی انتخاب شده است که برای اولین بار به حضور زنان جنگ به هر نحو و با هر دیدگاهی اشاره کرده‌اند.

و در فصل پنجم فعالیت‌های زنان در عرصه‌ی جنگ که در داستان‌ها ذکر شده بود به صورت تیتروار نوشته شده و داستان‌های مرتبط با این فعالیت‌ها، استخراج شد.

پس از جمع‌آوری مطالب، فیش‌ها، نگارش فصل‌های تحقیق آغاز و همچنین از نقدها و گفتگوهایی که پیرامون ادبیات داستانی دفاع مقدس در کتاب‌ها، مقالات و مجلات و سایت‌های مختلف نوشته شده بود، بنا به ضرورت استفاده گردید. در پایان بر اساس موارد جمع‌آوری شده، مقایسه انجام و نتیجه‌گیری ارائه شد.

جنگ در بطن خود، حوادث بسیار عظیمی را پرورش داد که جان مایه‌ی اصلی داستان‌های نویسندگان ادبیات جنگ ایران شد. ادبیاتی که بعدها به نام ادبیات پایداری و دفاع مقدس تغییر نام داد. داستان کوتاه که جزئی از این ادبیات را شامل می‌شود یکی از گونه‌های ادبی بود که به گسترده‌ترین شکل به فعالیت درباره جنگ تحمیلی عراق علیه ایران پرداخت و بازگوکننده‌ی قهرمانی‌ها، رشادت‌های رزمندگان و شارح عملیات‌ها و وقایعی بود که هنوز هم، با گذشت بیست سال از جنگ با مطالعه‌ی آنها، شکوه غرور مردان و زنان این سرزمین در ذهن مخاطب بیدار می‌گردد، انعکاس عملیات مردانه مردانی بود که با کمترین‌ها در مقابل تجهیزات ۳۴ کشور ایستادگی کردند. آنها بیشتر از هر سلاحی به خدا و به درستی آرمان‌شان ایمان داشتند.

با این جنگ اقوام مختلف ایران در جهت از دفاع از دین و میهن و ملت، همانند صدر اسلام با هم متحد شدند و حماسه‌ی عظیم همدلی مردم ایران را آفریدند. در این میان، رزمندگانی بودند که برای ثبت لحظه‌ها نویسنده شدند و نویسندگانی بودند که رزمنده شدند و در هر دو حالت داستان‌هایی که از جنگ، سختی‌ها و فشارهای آن همراه با یک نوع واقع‌گرایی سخن گفتند، آفریده شد. در این میان، نویسندگانی نیز بودند که کوشش کردند تا از عوارضی که جنگ برای مردم این سرزمین و به خصوص زنان و کودکان به وجود آورد، بنویسند و از مرگ عزیزان، ویرانی‌خانه‌هایشان و ... سخن بگویند تا افکار و عقاید مردم به خصوص زنان را در زمان جنگ آن چنان که بود نشان دهند.

اغلب نویسندگان جنگ به دلیل این که مرد بودند و جنگ در شرایط فیزیکی مردانه، ادامه داشت به سمت شخصیت‌هایی در داستان‌هایشان گرایش پیدا کرده‌اند که مرد هستند. و میدان‌های نبرد به نظر خیلی از آنها، بهترین مکانی بود که شخصیت‌های ملموس را در آن می‌توان یافت. اما با این حال جنگ تحمیلی واکنش همه مردم ایران را برانگیخت و مردم و به خصوص ساکنان مناطق غرب کشور که در جنگ درگیر شدند، در داستان‌های مربوط به جنگ تحمیلی و زنان نیز به عنوان گوشه‌ای از زندگی شخصیت اصلی مردان داستان‌ها و قربانیان جنگ در داستان‌ها ایفای نقش کردند.

در این تحقیق سعی شده است داستان‌هایی که به نوعی شخصیت محوری آنها، زنان می‌باشد. انتخاب گردیده و پیرامون سیمایی که از آنها ارائه می‌گردد، بررسی‌هایی صورت گیرد. زنانی که موجب رشد مردانشان و جامعه شدند و معرفی این زنان در شخصیت‌های داستانی آن گونه که آنها را جلوه گر کرده‌اند، موجب رشد فرهنگ ایثار در جامعه خواهد شد. زنانی که امروز می‌توانند در اقصی نقاط جهان از حضور مؤثر خود در جبهه‌ها و پشت جبهه‌ها در سنگر خانواده به عنوان حامیان مردان و پرورنده‌ی مبارزان، با سربلندی سخن بگویند. حمایت آن‌ها از مردان به گونه‌ای سعادت حال و آینده ایران را تضمین کرد.

در این رساله اغلب داستان های منتشر در باب جنگ تحمیلی مورد بررسی قرار گرفتند و حدود ۴۰ کتاب که به عنوان بهترین ها و پر فروش ترین ها در سال های مختلف معرفی شده بودند، مورد نظر قرار گرفت .
این رساله، تحقیقی است در مورد حضور زنان به عنوان شخصیت زن در ادبیات داستانی دفاع مقدس که از شش فصل تشکیل شده است.

فصل اول : شامل تعاریف ادبیات، ادبیات داستانی و انواع داستان است.

فصل دوم : شامل تعاریفی از مفاهیم داستان و عناصر داستانی است.

فصل سوم : به بررسی پیشینه‌ی زن از نگاه تاریخی و حضور او به عنوان شخصیت زن در ادبیات داستانی معاصر می پردازد.

فصل چهارم : اختصاص به داستان هایی از آغاز جنگ دارد که شخصیت زن در آنها وجود دارد و نگاهی کمابیش تاریخی به اولین حضور زنان در داستان هاست.

فصل پنجم : زنان و فعالیت های آنان نظیر زنان و کودکان، زنان و اسرا، زنان پرستار، زنان مرزنشین و ... به صورت جداگانه در داستان ها، بررسی شده است.

فصل ششم : شامل جمع بندی بحث، نتایج و پیشنهادها است.

از فرمایشات حضرت علی (ع)

هر یک از شما که در برخورد با دشمن قوت قلبی، در خویشتن احساس کند و در همان حال ببیند دوستش چنان وحشت زده و هراسان شده که نزدیک است از پای در آید. باید دلیرانه به یاری اش بشتابد و در آن گیر و دار هرگز از وی روی بر نتابد. زیرا اگر خدا می خواست هر آینه مانند او دلیر و بی باکش می ساخت.

مرگ جوینده ای است پابنده، که در جنگ نه گریزنده می شناسد و نه پابنده

گرامی ترین مرگ ها کشته شدن در راه حق و پیکار با باطل است.

راه آخرت در پیش پایتان باز است.

رستگاری از آن کسی است که خویشتن را در آن بیندازد.

و هلاکت و بد فرجامی سزای آن است که کندی ورزد و به جهاد نپردازد.

فصل اول

ادب

ادب در لغت به معنای ظرافت، دانش، هنر، اخلاق نیکو، نگاه داشتن اندازه و حد چیزی و نیک گفتاری است، اما در مفهوم عام، مجموعه آثاری است که در هر زبان نوشته می شود و در اصطلاح ادبی، سخن منظوم یا مثنوی است که مقصود از آن بیان عواطف و احساسات گوینده و نویسنده باشد، همچنین بتواند احساس و عواطف خواننده را برانگیزد.

در فرهنگ «ویستر»، ادبیات این گونه تعریف می گردد: «ادبیات به آثاری اعم از نظم یا نثر اطلاق می شود که از لحاظ شکل و بیان ممتاز باشند و اندیشه های ماندگار یا مورد توجه جهانیان را بیان کنند» و یا در تعریف دیگر گفته اند: «نویسنده، ایده ها، اتفاقات، اشیا، مکان ها و آدم ها را می بیند و احساس می کند و آن گاه در گذر از مجرای ذهن و تخیل خود، واقعیت پیرامون را تغییر داده، واقعیتی مجازی می آفریند. خواندن این واقعیت مجازی خیال پرورده، از دو جنبه حائز اهمیت است، اول آنکه بنا بر نظر بسیاری از روان شناسان مطرح دنیا، تخیل و دنیای تخیلی، یکی از مهم ترین مکانیسم های روانی بدن برای کاهش اضطراب هاست و دومین نکته که شاید در ارتباط با موضوع، حائز اهمیت باشد، یافتن تجربه زندگی، راه حل هایی برای فائق آمدن بر مشکلات و آشنا شدن با آرمان و آرزو ها، بیم ها و ایده ها و به طور کلی معرفتی که شاید برای هر انسانی در طول عمرش، در این سطح قابل تجربه نباشد و این یکی از ثمرات وجود ادبیات است.»^۱

ادبیات از نظر انواع :

ادبیات آموزشی ، ارشادی یا تعلیمی: مطلبی را به خواننده خود می آموزد یا سعی در آموزش آن، دارد چه مخاطب بخواهد و چه نخواهد.

ادبیات اروتیک: نوعی ادبیات که در آن به عشق جسمانی پرداخته می شود.

ادبیات اعترافی: نوعی ادبیات خود نوشت نامه است و در برگیرنده ی زندگی خصوصی نویسندگان آنها است .

^۱ - ملک یاری، ۱۳۸۶، صص ۱۳ - ۱۲

ادبیات اقلیمی: ادبیاتی که ساخته شده و زاینده شرایط فیزیکی و جغرافیایی منطقه و تأثیرات آن بر روی پدید آورنده می باشد.

ادبیات تبلیغی یا ایدئولوژیک: در این نوع ادبیات، پدید آورنده در پی تلقین، تبلیغ یا برانگیختن مخاطب در سمت و سوی ایدئولوژی های فرد می باشد.

ادبیات پوچی: نوعی ادبیات، تحت مجموعه ادبیات ایدئولوژیک است و نویسنده در آن خواه یا ناخواه، مستقیم یا غیر مستقیم خواننده را به سمت پوچی می کشاند.

ادبیات پیشگو یا ادبیات علمی، تخیلی: تخیل مهم ترین عنصر این گونه ادبیات است.

ادبیات تطبیقی: شاخه ای از نقد ادبی است که به شناسایی، تحلیل و سنجش یک چند اثر با آثار دیگر از لحاظ سبک، قلم ایدئولوژی ها و به طور کلی مقایسه ی آثار از هر لحاظ با دو یا چند فرهنگ و زبان مختلف می پردازد. ادبیات جنگ: نوشته هایی که به نوعی با مسئله جنگ و مسائل مربوط به آن مرتبط هستند جزء زیر مجموعه این نوع ادبیات محسوب می شوند.

ادبیات سیاه: گونه ای ادبیات که ویژگی هایی همچون نگاه بد بینانه به انسان، زندگی، محیط و حتی خدا، دارد. نفسی هرگونه آرمان خواهی و حرکت، از ویژگی های اصلی این نوع ادبیات است.

ادبیات داستانی: ادبیات مثنوی را که در بر گیرنده ی روایت های تخیلی است، در بر می گیرد. هدف این نوع ادبیات، آموزش یا سرگرم ساختن مخاطب یا هر دو نوع آنهاست،

قالب های اصلی این نوع ادبیات عبارتند از: حکایت، قصه، داستان کوتاه، رمان، داستانک و مینی مال.

داستان (Story):

برای داستان تعاریف بسیاری نقل کرده اند، حال اگر بخواهیم داستان را به صورت کلی تعریف کنیم باید بگوییم، اثری روایی، تخیلی و خلاقانه از زندگی انسان ها، موجودات، جهان، خدا و همه ی چیزهایی است که در اطراف ما انسان ها و پدیدآورندگان داستانی، وجود دارد. نویسنده با به کارگیری پیرنگ منسجم، شخصیت هایی را وارد حیطه ی داستان می کند و حوادثی می آفریند، شخصیت ها گره هایی به وجود می آورد و در پایان داستان خود، این گره ها را می گشاید و گاه به صورت نادر گره ها همچنان به صورت گره مانده، داستان خاتمه می یابد.

جمال میرصادقی داستان را این گونه تعریف می کند: «داستان تصویری است عینی از چشم انداز و برداشت نویسنده از زندگی.»^۱، و به تعبیر فورستر، «داستان نقل وقایع است به ترتیب توالی زمان. در مثل «ناهار پس از چاشت» و «سه شنبه پس از دوشنبه» و «تباهی پس از مرگ» و بر همین منوال، داستانی که واقعاً داستان باشد، باید واجد یک خصیصه باشد: شنونده را بر آن دارد که بخواهد بداند بعد چه پیش خواهد آمد.»^۲

«سامرست موام» در پیشگفتاری بر مجموعه ی داستان های کوتاه خود، ذکر می کند که کوتاه ترین داستان حدود ۱۶۰۰ کلمه دارد و طولانی ترین آن، حدود ۲۰ هزار کلمه؛ و این به طور تقریبی گستره ی میانه است. داستان به انواع داستان کوتاه، کوتاه کوتاه، مینی مال، داستان بلند و رمان تقسیم می گردد:

داستان کوتاه (Short Story):

برای داستان کوتاه «ادگار آلن پو» شاعر و داستان نویس آمریکایی که او را پدر داستان کوتاه می خوانند، ویژگی هایی عنوان کرده است نظیر: ۱- داستان کوتاه باید به اندازه ای باشد که در طی نیم تا دو ساعت بتوان آن را خواند، ۲- فقط به یک موضوع بپردازد، ۳- تأثیر واحدی به خواننده القا کند، ۴- واژه های اضافی در آن راه نیافته باشد، ۵- کامل باشد (بتواند هدف نویسنده را برساند بدون اینکه در هیچ یک از عناصر خود نقصی داشته باشد).

گفته اند: «داستان کوتاه اثری است کوتاه؛ که در آن نویسنده به یاری یک طرح منظم، شخصیت اصلی را در یک واقعه ی اصلی نشان می دهد و این اثر بر روی هم تأثیر واحدی را القا می کند.»^۳

«میر صادقی» نیز از یک واقعه ی مرکزی در تعریف داستان کوتاه سخن به میان آورده و می گوید: «در داستان کوتاه، واقعه مرکزی مثل خورشیدی است که حوادث دیگر، مثل سیاره هایی به دور آن می گردند.»^۴ در واقع، داستان کوتاه، همان انسجام شعر را دارد و همان گونه که شاعر در فرصتی کوتاه منویات ذهنی خود را در قالبی ریخته و ارائه می کند، نویسنده داستان کوتاه نیز، همین کار را انجام می دهد و در طی کمتر از یک ساعت، داستانش را با موضوع مشخص ارائه می کند.

داستانک:

۱- میر صادقی، ۱۳۶۷، ص ۱۷

۲- فورستر، ۱۳۵۲، صص ۳۴-۳۶

۳- بارونیان، ۱۳۸۷، ص ۲۱۲

۴- میر صادقی، ۱۳۶۷، ص ۲۱۸

«داستانک، یا داستان کوتاه کوتاه، داستانی به نثر است که باید از داستان کوتاه، جمع و جور تر و کوتاه تر باشد و از پانصد کلمه کمتر و از هزار و پانصد کلمه بیشتر نباشد و در آن عناصر، شخصیت پردازی و صحنه، مقتصدانه و ماهرانه بیان شده باشد. داستانک همه ی عناصر داستان کوتاه را در خود جمع دارد، جز آنکه این عناصر با ایجاز و اختصار همراه است.»^۱

داستان بسیار کوتاه، (مینی مال) (Mini mal):

«شکل روایی یا نمایشی است که در نهایت ایجاز و اختصار، یک لطیفه، نمایش، افسانه یا حکایتی را بیان می کند. کم گویی، صراحت و حتی سکوت از مختصات این نوع نوشته است.»^۲

داستان مینی مالیست «اختصاص به قرن نوزدهم و بیستم دارد. دنیای امروزه، دنیایی پر از تشنگی و شلوغی هاست و انسان‌هایی که در منجلا ب کامیابی زندگی مادی گم شده اند. اما، همچنان ادبیات جزئی از زندگی آنهاست، «به گفته فلوربر: یکی از راه‌ها برای تحمل زندگی، غرق شدن در ادبیات است، انگار در جشنی جاودانه شرکت داشتن.» تنها با شعر نمی توان وارد دنیایی از ادبیات شد که فلوربر از آن به جشن جاودانه یاد می کند. داستان نویس امروز می نویسد تا به انسان آگاهی و بیداری بدهد. شعر با دریافت گونه های مختلف روایت و تأکید بر مکان ها و شخصیت ها داستان گونه می شود و داستان نیز با تأکید بر برخی از فعال ترین عنصر شعر، پا به حیطه احساس و تخیل و شاعرانگی و نوعی آهنگ مخصوص شعر می گذارد. واژگان مکرر و سطرهای طویل داستان ها، تقلیل می یابد. و بدین سان است که داستان، کوتاه و کوتاه تر می - گردد.»^۳ پس داستان های مینی مال، بین شعر و داستان در جولان هستند، اما در نهایت و همیشه، به سمت داستان می گرایند. به بیان دیگر، «رویکرد جهان ادبیات به داستان های مینی مالیستی در حقیقت، انعکاس ایجازگری هایی است که پیش از آن در واقعیت های عینی، رخ داده است. جهان امروز، روی در فشردگی و انقباض دارد و در بسیاری از عرصه ها، نمود آن مشهود است. ایجاز، نتیجه ادغام یافته های بشری است و تلفیق دانسته‌هایی است که در قرون متمادی حصول شده است.»^۴

داستان - های مینی مال، مخصوص افراد قرن حاضر است که به علت کمبود وقت و نداشتن حوصله نمی توانند داستان ها را به اتمام برسانند. مینی مال بیشتر از ۶۰ کلمه نمی شود و در بر گیرنده ی یک آموزش و نکته ی اخلاقی است که در آخر داستان و یا در ضربه نهایی ذکر می شود و خواننده را به فکر فرو می برد.

^۱ - همان، ص ۲۵۷

^۲ - روزبه، ۱۳۸۱، ص ۳۱

^۳ - بهرامیان، ۱۳۷۸، ص ۱۶

^۴ - همان، ص ۱۶

البته ادبیات جنگ طی سالهای متمادی زندگی بشر و حتی ادبیات جنگ ایران، هنوز به آن ایجاز نویسی نرسیده است که جنگ را در بیست جمله داستانی شرح دهد، اغلب شاهکارهای شعری و رمان های طویل داستانی جنگی، نظیر «شاهنامه» فردوسی و «ادیسه» هومر و «جنگ و صلح» لئون تولستوی، نشان داده اند، که ادیبان جنگ، تمایل زیادی به کوتاه نویسی ندارند.

داستان بلند (Short Roman):

ویژگی های یک داستان را در بر دارد، با این تمایز که حوادث و شخصیت های بیشتری در داستان بلند وجود دارد. داستان بلند علاوه بر حجم نسبتاً زیاد، بین داستان های کوتاه و رمان در نوسان است در واقع نمونه ی حجیم شده داستان کوتاه است، اما دو تفاوت نیز با آن دارد: تعداد کلمات داستان بلند، ۱۵۰۰ تا سی هزار کلمه می باشد و موضوعی که داستان به آن اختصاص داده شده، ریشه در یک واقعه دارد نه یک واقعه!

رمان (Roman):

«رمان یا ناول، شکل نوین و مدرن باز گویی داستانی حوادث و امور زندگی است. به طور دقیق تر، رمان، داستان بلند تخیلی و ساخته و پرداخته یک شخص معین یا یک نویسنده معین است. جنبه زندگی نامه ای، دارد و گستره زندگی یک انسان یا حوادث آن را دربر می گیرد. هر چند به سختی می توان نقطه شروع معینی را برای پیدایش آن در نظر گرفت، اما در میان آثار نویسندگانی چون سروانتس - خالق دن کیشوت - و کارهای دفو، ریچارد سون و نویسندگان انگلیسی اوایل قرن هجدهم، اولین رمان ها را بدون هیچ شک و تردیدی، می توان یافت.»^۱

در واقع رمان از گونه های داستانی (fiction)، روایت مثنور بلند و پیچیده ای است که به گونه ای تخیلی به باز آفرینی زندگی و نمایش شخصیت ها و کردار و اندیشه های آنان در محیطی ویژه می پردازد. هدف رمان شناخت یا شناساندن زندگی نیست، بلکه بازسازی آن است. واژه ی رمان برگرفته از یک واژه ایتالیایی romano است، رومانو پیشتر به داستان هایی می گفتند که نه به زبان لاتینی، بلکه به زبان های عامیانه اروپایی یا به زبان های رومیایی نوشته شده باشد. «رمان از نظر شکل و محتوا نسبت به بقیه ی هنر ها شاید به جز سینما، به طور مستقیم، از پدیده های اجتماعی مایه می گیرد و با وجود اینکه رمان ها غالباً وابسته به لحظات خاص تاریخ جامعه هستند؛ اما هنگام مطالعه آنها باید همچنان توجه داشته باشیم که با نوعی هنر سر و کار داریم.»^۲

۱ - محمودیان، ۹، ص ۳۷

۲ - زرافا، ۹، ص ۹